

AKADEEMILINE AINO KALLAS

**Silja Vuorikuru. Kauneudentemp-
pelin ovella. Aino Kallaksen tuo-
tanto ja raamatullinen subteksti.
Akateeminen väitöskirja. Helsinki:
Helsingin yliopisto, 2012. 278 lk.**

On kirjanikke, kelle loomingust tehakse
väitekirju keskmisest palju sagedamini.

Soomlaste jaoks on üheks niisuguseks
Aino Kallas. Teda uurides on oma dok-
torikraadi saanud Kai Laitineni järel
mitmed, peamiselt naisuurimuslikke
või kultuuriloolisi meetodeid kasutavad
kirjandusteadlased.

Silja Vuorikuru väitekirja käsitleb
Kallase teoseid, mida ta loeb lähtuvalt

kindlatest piiblitekstidest. Piibel kui Kallase loomingu oluline kujundaja ongi Vuorikuru uurimuse teemaks. Alates 1910. aastal kirjutatud, kuid avaldamata jäänud piibliainelise värsinäidendist „Bathseba” on Vuorikuru leidnud seoseid piibliga Kallase kogu loomingus. Aino Kallas on lugenud piiblit eelkõige mõjuva ja olulise kirjandusliku tekstina. Piibel oli tema jaoks üks ilu templisse. Et mõista, mida üks kirjanik sellest templist ammutada võib, tuleb piiblit väga hästi tunda. Silja Vuorikuru raamatu õnnestumise võtmeks on suurepärane piiblitundmine, mis aitab tal avada Kallase tekstides uusi, seni varju jäänud kihistusi. Teoreetiliseks raamistikuks Kallase loomingu ja piibli kõrvutamisel on Vuorikuru kasutanud intertekstuaalse lähilugemise vahendeid ja mõisteid, vaadeldes piiblit kui kogu Kallase loomingu subteksti.

Autor on valinud mõned Aino Kallase teosed (novellid „Lasnamäe valge laev”, „Johannes Sarkka uni”, „Üks kõigi eest”, lühiromaanid „Reigi õpetaja”, „Hundimõrsja”, „Imant ja tema ema” ja 1940. aastate luuletused) ning kõrvutab neid tekste piibli erinevate osadega. Nii tulevad välja Ilmutusraamatu ja „Johannes Sarkka une” vahelised otsesed seosed, rännak töötatud maale „Lasnamäe valges laevas”, enam või vähem ülatavaid või peidetud Kristuse-motiive tema novellides jne. Niisuguseks uurimuseks on vaja lugeda avatud meelega uuritavat autorit ja tunda viimsete piisasjadeni piibli teksti. Piibel, see läänemaise kunsti ja kirjanduse suur kood, on Eestis jäänud kuidagi unarule. Eesti kirjandusuurimuses tulevad sarnastena meelde vaid Anneli Mihkelevi tööd piibliaallusioonidest Kalju Lepiku luules ja Toomas Liivi vaimukad viited piiblile kui alustekstile Tammsaare loomingus. Ometi võiks neid seoseid, nii otseseid (Ain Kalmuse romaanid, „Põrgupõhja uus Vanapagan”, Peeter Morgani /Lauri Vahtre „Torm” jne) kui ka kaudsemaid

(ikka Tammsaarel, eriti „Tões ja õiguses”, ka Visnapuul jt luuletajatel) olla hoopis rohkem. Ning kindlasti on autoreid, kelle loomingus on need motiivid veel sügavamal, vajades tähelepanelikku ja erudeeritud lugejat. Kuivõrd niisugune lugemine ja alustekstide lahtipõimimine laiendab meie teksti- ja autorimõistmist, seda näitab Silja Vuorikuru üpris veenvalt. Olgu näiteks „Reigi õpetaja” lähilugemine, kus uurija süveneb nii Iobi raamatusse, Ülemlaulu teksti kui ka Belsassari peo motiividesse ja avar dab teost pelgast ajaloolisest ja biograafilisest tõlgendusest märksa laiemaks, täiendades oma analüüsi ka Eino Leino „Toonela luige” motiividega.

Huvitav on ka Viljandi toomapäeva sündmusi käsitleva novelli („Imant ja ta ema”) ning samast ainekst kirjutatud näidendi („Mare ja ta poeg”) piiblimotiivide käsitus. Mare kuju vastandub seal rüütlite Maarjamaa nimipühakule neitsi Maarjale, kristliku ema kõrval on vanade maausuliste ema, kes ei lase oma pojalt saada Lunastajaks.

Kõige avalikumalt on piibel olemas Aino Kallase värsnäidendis „Bathseba” (1910), mis kirjutamise järel ei ilmunud ja mille käsikirigi arvati olevat hävitatud, nagu Kallas ise oli kunagi professor Laitinenile tunnistanud. Ometi lebas see käsikiri puutumatuna Tartus Eesti Kultuuriloolises Arhiivis, kuni Silja Vuorikuru selle sealt leidis.¹ Värsnäidendi tekst on nüüd avaldatud väitekirja lisana. Meie pilti Kallasest värsivormi kasutajana avar dab see kindlasti.

Väitekirja lõpus käsitleb Vuorikuru Aino Kallase 1940. aastate luuletusi, mis on kirjutatud sageli psalmide stiilis, kuid jäänud tema muu loomingu varju. Aino Kallase lüürikat käsitledes läheb Vuorikuru tagasi „Bathseba” juurde,

¹ Vt ka S. Vuorikuru, „Bathseba” – Aino Kallase tundmatu näidend. – Keel ja Kirjandus 2009, nr 3, lk 205–225.

mis on samas stiilis kirjutatud värssnäidend. Nii moodustub Vuorikuru käsitluses Kallase loomingust läbi aastakümnete ulatuv tervik, mille puhul ta veenvalt näitab selle integreeritust ja lähtumist piibli erinevatest osadest. Samas peatükis käsitleb Vuorikuru ka Kallase loomingut soome kirjandusliku kaanoni osana, näidates, et kuigi Kallas on olnud eesti kirjanduskaanonis loomulikult sees ja eesti kirjandusloos oluline autor, on ta samavõrra, tegelikult eelkõige, soome kirjanik, kelle teosed seostuvad oma aja soome kirjandusega rohkem, kui seni nähtud ja näidatud.

Eestlastele pakub Vuorikuru väitekiiri huvi ka selle poolest, et taas on soome akadeemilisse maailma tulnud uurija, kes oskab eesti keelt ja tunneb eesti kirjanduse põhijooni. Vahepeal hakkaski Kallase-uurimuses levima arusaam, et kõike, mis Aino Kallase loomingus erines oma aja soome kirjanduslikust peateest, võis tõlgendada eesti mõjudena. Nii lihtne see muidugi pole olnud: kahe maa ja kahe kultuuri vahel elav ja loov kirjanik võib tunda ennast mõnikord üsna ebakindlalt („Mul ei ole aineid,” kordas Kallas oma päevikutes Tartuperioodi keskel). Enne kui ta leidis Eesti ajalugu puudutavad saksakeelsed kroonikad, katsetas ta mitmesuguse ainesega erinevates stiilides. Kallas kirjutas „Bathseba” Tartus, pärast Eesti-ainelist romaani „Ants Raudjalg”. Viimane ei leidnud Eestis kuigi head vastuvõttu ja ilmselt otsis Kallas pärast seda oma ainekst mujalt. Vuorikuru püstitabki hüpoteesi, et kui piibliaineline „Bathseba”

oleks ilmunud, vahest oleks Kallas läinud siis edasi seda teed ega oleks hakanud otsima ainekst Eesti ajaloost ja eesti folkloorist. „Bathseba” jäi avaldamata, kaua kavatsatud „Hiiu Ungur” ilmselt üldse kirjutamata. Samas, kavandades neid teoseid, leidis Kallas väga palju oma stiilist ja ainekst. Kirjaniku looming ei ole kunagi nii selge ja sihipärane, nagu me vahel kipume uskuma.

Veel näitab Vuorikuru, kui erinevalt on Kallast loetud ja uuritud Soome lahe kahel kaldal. Meile on ikka veel aktuaalsemad Kallase kultuuriloolised tekstid: pärast väga hästi vastu võetud päevikute köiteid on lugejate huvi pälvinud viimastel aastatel Mall Jõgi koostatud ja osalt ka tõlgitud Kallase mälestuslikud teosed, mis on nüüd ilmunud pealkirjade all „Londoni võlus: väikesi kirju Briti saartelt” (2010) ja „Mu saatuse maa” (2012). Kallase ilukirjandusel on Eestis kindlasti väike, kuid püsiv lugejaskond, ent sedavõrd laia huvi nagu Soomes pole need siin ammu pälvinud. Kallase paralleelnähtus eesti kirjanduses on minu meelest olnud Tuglas, kelle loomingu retseptioon on viimastel kümnenditel samuti olnud väga kõikuv. Samas, tänu viimase aja publikatsioonidele on Tuglast vast jälle rohkem tähele pandud ja pole võimatu, et tema kõrval leiab laiemalt uusi lugejaid ka Aino Kallase kõrge ja kunstipärane ilukirjandus.

SIRJE OLESK